

Mira MENAC-MIHALIĆ (Zagreb)

ELEMENTI DRUGOG SUSTAVA U NADIMKU

Proučavat će se nadimci koji su na neki način strani sredini u kojoj nastaju, njihova motivacija kao i odnos sredine prema stranim oblicima imena ili prezimena. Prisutnost drugog sustava promatrat će se na leksičkom, fonološkom, morfološkom i tvorbenom planu.

Pod pojmom drugog sustava podrazumijevam bilo koji sustav koji je različit od onoga kojemu pripada promatrani govor. To znači da to može biti strani jezik ili drugo narječje istoga jezika, u našem slučaju hrvatskoga.

Proučavala sam nadimke učenika osnovnih i srednjih škola na temelju podataka koje sam prikupila sama ili uz pomoć svojih studenata iz raznih hrvatskih krajeva¹.

Nadimke, koji su dio neslužbene onomastičke formule, ovdje uzimam u širem smislu, dijelim ih na neprave i prave².

Nepravi su nadimci oni koji su nastali tvorbenim procesima od imena ili prezimena, ili su motivirani njima. Na taj način u moje promatranje ulazi i dio korpusa koji neki istraživači proučavaju pod pojmom imena (hipokoristici...).

Pravi su nadimci oni koji su motivirani vanjskim ili unutrašnjim osobinama nositelja, porijeklom, simpatijama itd.

Prezime se nasljeđuje, ime se obično dobiva prije ili odmah nakon rođenja. Jedini je dio imenske formule koji može biti povezan sa stvarnim osobinama nositelja — nadimak. Nadijeva se nositelju u onoj dobi kada je on već pokazao svoje osobine. Samim je tim nadimak najjače markiran. On govori i o nositelju, ali i o

¹ Zahvaljujem studentima koji su u okviru svoje seminarske obaveze prikupljali dragocjene podatke, učenicima i nastavnicima koji su pomogli ovom istraživanju, a posebno nastavnici Vesni Bilušić i njenim učenicima.

² Neki su nadimci zapisani u teškim ratnim uvjetima u podrumima i skloništima Slavonije. Akademiku Petru Šimunoviću zahvaljujem na korisnim savjetima.

davatelju nadimka. Može pokazivati dijalektnu pripadnost jednoga ili drugoga ili i jednoga i drugoga.

Najčešći su, naravno, nadimci koji pripadaju istom sustavu kao i govor u kojem su nastali: *Buva* V. Kapanica, *Pes* Križevci, *Vrabec* D. Jesenje — Krapina, *Tić* Murter.

Ima, međutim, nadimaka koji su strani sredini u kojoj nastaju, a motivacija za njihovo stvaranje može biti različita.

Tako će nositelj koji dođe iz druge sredine dobiti nadimak koji o tome govori. Osim vrlo čestog načina nadijevanja nadimka po porijeklu, npr. *Švabo*, postoji mogućnost markiranja nositelja čisto jezičnom, u ovom slučaju fonološkom osobinom kraja iz kojeg je: u Zagrebu Splitsanku zovu *Zvizda*.

S druge strane nositelj ne mora biti iz druge sredine da bi dobio strani nadimak. Može ga dobiti zato što je nekad upotrijebio ili upotrebljavao riječ koja nije pripadala sustavu pa se ona fiksirala kao nadimak, npr. *Kokoška* Hvar, *Hari ap* (*Hurry up*)³ Split.

Može se pak dogoditi da se strani element ustalio samo zato što je neusporedivo markiraniji od domaćeg oblika, pa je zato zanimljiv, ponekad humorističan (*Jurek* u Splitu i sl.).

Nadimke koji u sebi nose element drugog sustava mogli bismo podijeliti ovako:

1. Nadimci po vanjskim osobinama⁴:

izgled općenito: *Lijepi* Opatija,

stas: *Brokva* Opuzen, *Špek i majoneza* Murter, *Grašak* Hvar, *Graškica* Hvar, *Pikolo* Prigorje, *Štanga* Zagreb,

izrazitost boja: *Blondi*, *Fric* Zagreb — zbog plave kose izgleda tipično njemački i dobiva tipično njemačko ime,

nošenje naočala: *Cvikeraš* Zagreb, *Cvikeršajba* Zagreb, *Cvik* Đakovo,

omiljele uzrečice ili greške u govoru: *Đizas* (*Jesus*) Popovača, *Hari ap* Split, *Kokoška* Hvar,

posebna obilježja: *Skarfejs* (*Scarface*) (f) Križevci, *Cotava* Sisak,

sličnost s nekim likom iz filma ili s TV: *Roki* (*Rocky*) Zagreb, *Sleđ* (*Sledge*) Zagreb,

2. Nadimci po unutrašnjim osobinama:

Šizofrenik, *Šizika* Zagreb,

³ Izvorni način pisanja imena navodi se (u zgradama) obično samo kada se nadimak prvi put spominje, i to uglavnom ako je engleskog porijekla.

⁴ Više o zagrebačkim nadimcima: M. Menac-Mihalić, O učeničkim nadimcima, *Zbornik referatov. Četrta jugoslovenska onomastična konferenca*, SAZU, Ljubljana 1981, str. 377–387.

3. Nadimci po ponašanju nosioca:

Čavka Hvar,
Štreberica Zagreb,
Dentlmen (Gentleman) Hvar,
Punker Panker Hvar,
Mister D. Jesenje — Krapina,
Bos (Boss) Zagreb,
Đizas Popovača,
Manki (Monkey) Zagreb,
Bladi (Bloody) (često se tuče) Popovača,
Markirant, Štreber, Hašoman, Narkoman Zagreb,

4. simpatija prema nekome ili obožavanje nečega:

Biter lemon (Bitter lemon) Hvar,

5. po porijeklu:

Švabo Zagreb,
Hans — dijete gastarbajtera dobiva tipično njemačko ime na Murteru.

6. prevođenje (mogu se uzimati ista ili slična značenja ili zvučanja)

a) prevođenje prezimena:

Šćeragić > *Šugeragić* Zagreb,

b) prevođenje imena:

Franjo > *Fric Velika* Kopanica,

Drago > *Karlo* > *Karl* Zagreb,

Zvezdana > *Stela* Zagreb,

Snježana > *Biankaneva* Zagreb,

Stjepan > *Pišta* — više primjera u Daruvaru i Kutini, dakle gdje je miješano stanovništvo.

Ima dosta primjera kad *Ivan* postaje *Jovo*, a *Ivana Jova*, *Jovana* ili *Jovanka* (u Zagrebu, Podravskim Sesvetama). U Križevcima istu *Ivanku* zovu paralelno *Jovanka* i *Đovana*.

Ivan > *Jovo* Zagreb

Ivanka > *Jovanka*

Ivica Miloš > *Jovo* Podr. Sesev.

Đovana Križevci

Ivana > *Jova Jovana* Zagreb.

c) I nadimak se može prevesti tako da paralelno supostoje oba lika:

Koturaljka + *Rolšuha* Zagreb.

Prisutnost drugog, stranog sustava može se promatrati na nekoliko planova, promotrimo najprije

– leksički plan:

1.1. iz engleskog je dobiveno dosta nadimaka:

Roki (Rocky) (film) Zagreb,
Sleđ (Sledge) Zagreb,
Danko > Danki (Donkey) Zagreb,
Dentlmen (Gentleman) Hvar,
Panker (Punker) Zagreb, *Mister D. Jesenje* – Krapina,
Bos (Boss) Zagreb, *Đizas (Jesus)* Popovača,
Manki (Monkey) Zagreb,
Biter lemon (Bitter lemon) Hvar,
Laki (Lucky) < Luka Zagreb,
Bladi (Bloody) Popovača,
Hariap (Hurry up) Split,
Skarfejs (Scarface) (f) Križevci,

1.2. iz talijanskog:

Brokva Opuzen,
Cotava Sisak,
Gobo Hvar,
Kampancla Hvar,
Paparaco Hvar,
Pikolo Prigorje,
Profešurica Sinj,

1.3. iz njemačkog:

Fric Velika Kopanica + Zagreb,
Hans Zagreb,
Luftiguz Split,
Rolšua Zagreb,
Štanga Zagreb,

1.4. iz srpskog:

Vazduhoplovac Zagreb.

2.1. Neštokavsko narječje u štokavskom:

Bajs (kajk. u štok. – slavonskoj Velikoj Kopanici, u tom se govoru taj instrument kaže *bas*),
Bogec Nova Gradiška.

2.2. Nečakavsko u čakavskom:

Čavka Hvar, *Grašak* Hvar, *Graštica* Hvar, *Kokoška* Hvar, *Mahuna*

Hvar, *Sirče* Murter, *Špek i majoneza* Murter.

Promatrajući morfološku strukturu tih nadimaka možemo zaključiti da među njima prevladavaju imena i opće imenice, rjeđe su zastupljeni pridjevi, a potvrđena je i rečenica koja funkcionira kao nadimak.

imena

a) mogu nastati kao nepravi nadimci, dakle bez obzira na osobine nositelja, nastaju transformacijom imena, npr. *Kata* > *Keti* (Hercegovina).

b) pravi nadimci

Fric Zagreb,
Hans Murter,
Roki Zagreb.

opće imenice:

a) nepravi nadimci — nastaju zbog sličnosti imena ili prezimena s nekom stranom, uglavnom engleskom riječju:

Danko > *Danki* (*Donkey*) Zagreb,

b) pravi nadimci:

Dentimen Hvar,
Panker Hvar,
Mister D. Jesenje — Krapina,
Bos Zagreb,
Dizas Popovača,
Manki Zagreb,

složenice mogu biti kao takve prihvaćene iz stranog jezika:

Biter lemon Hvar,
Skarfejs (f) Križevci,

a mogu biti stvorene kod nas ili od dva strana elementa ili od jednog stranog i jednog domaćeg:

Cvikeršajba Zagreb,
Luftiguz Split;

pod utjecajem filma Superman nastaje nadimak *Kosturmen* u Sl. Brodu.

pridjevi isto tako mogu biti:

a) nepravi nadimak, motiviran sličnošću pismenog oblika imena

Laki (*Lucky*) < *Luka* Zagreb⁵.

⁵ Postoji mogućnost da je ovaj nadimak motiviran crtanim filmom *Lucky Luke*, ali je vjerojatnije da nije jer u doba zapisivanja nadimka taj crtani film kod nas još nije bio poznat.

b) pravi nadimak u obliku pridjeva:

Bladi Popovača, *Blondi* Gradiška, *Cotava* Sisak, *Pikolo* Prigorje.

rečenica: Pravi nadimak u obliku rečenice:

Hari ap Split.

— fonološki plan

1.1. Engleski u raznim hrvatskim govorima svih triju narječja.

1.1.1. Fonološki je plan obično praćen i tvorbenim, tj. fonološka je promjena kombinirana sa stranim sufiksom *-i*:

Karlo > *Čarli* Gradiška

Anđelka > *Endi* Zagreb

Magdalena > *Megi* Hvar, Zagreb

Marina > *Meri* Livno

Marija > *Meri* Vinkovci

Kata > *Keti* Hvar

Franka > *Frenki* Zagreb

Ali ima i primjera fonološke prisutnosti drugog sustava u kojima nema sufiksa *-i*:

Stjepan > *Stivn* Zagreb

Katarina > *Kejt* Zagreb

U cijelom nizu takvih primjera moglo bi se reći da se zapravo radi o gotovom preuzimanju stranih imena, tj. o prevodenju domaćih imena u njihov engleski ekvivalent, koji onda funkcionira kao nadimak.

1.1.2. Ima primjera kada se domaće ime fonološkim putem mijenja da bi zvučalo strano, a u stranom jeziku nema za takvu promjenu podloge pa to izaziva mnogo veću markiranost nadimka. Ti bi se primjeri mogli nazvati pseudoanglicizmima.

Jasna > *Đasna*, *Đas* Zagreb,

Ivan > *Ajvan* Zabok,

Gilja (prezime) > *Đilja* Gračani.

1.2. Prisutnost njemačkog na fonološkom planu:

Tomas se kao gastarbajtersko dijete vratio u Zagreb iz Njemačke pa ga zbog izgovora aspiriranog *t* zovu *Thomas*.

2. odnos među narječjima na fonološkom planu

2.1. elementi drugog sustava u čakavskom:

2.1.1. Snježanu zovu *Snježa* na Hvaru.

2.1.2. Nadimak *Lijepi* u Opatiji (istog nositelja zovu i *Lepi* i premetanjem slogova *Pile*).

2.2. elementi drugog sustava u kajkavskom:

Zvijer (supostoji uz *Zveroks*) Donje Jesenje, ali bi to moglo biti i na leksičkom planu – preuzimanje cijelog leksema.

Snješka Delnice. Ime *Snježana*, prisutno u sva tri narječja, može postati nepravilni nadimak – skraćivanjem, sufiksacijom, ali uvijek čuva ijekavski refleks jata i onda kada je refleks u promatranom govoru ikavski ili ekavski.

U Zagrebu *Zvjezdanu* zovu *Zvizda* (jer je porijeklom iz Splita).

– tvorbeni plan (može biti jedini pokazatelj prisutnosti drugog sustava ili praćen fonološkim):

engleski:

-i - za m i f

(usp. primjere iz fonološkog plana)

Robert > *Robi* Dubrovnik

Anita > *Ani* Hvar

Andrej > *Andi* Zagreb

Andrea > *Andi* Milna

Mihalec > *Mihi* Zagreb

Dolores > *Doli* Zagreb

-oks *Zvijer* po modelu *Kseroks* daje *Zveroks* D. Jesenje.

talijanski:

-eto – za m

Đulio > *Đulieto* Nova Gradiška

-ina – za f

Paola > *Paolina* Zagreb

ruski:

-uška – za m i f

Vanja > *Vanjuška* Nova Gradiška

Lada > *Laduška* Zagreb

David > *Daviduška* Zagreb

Mara > *Maruška* S. Brod

Iva > *Ivuška* Zagreb

-enka – za f

Katica > *Katenka* Podravske Sescvete

-ička – za f

Sanja > *Sanjička* Đakovo

-očka – za m i f

Nino > *Ninočka* Zagreb

Vjera > *Vjeročka* Zagreb

njemački:

-ken – za f prema njemačkom -chen

Nadica > *Nadicken* Zagreb.

kajkavski sufiksi na nekajkavskim područjima:

-ek – za m

– u Hercegovini (Sović):

Jurčić > Jurek,

– u Splitu:

Juras > Jurek,

– na Korčuli:

Marko > Marek.

-ec – za m

– u Livnu:

Branka > Brankec,

– u Imotskom:

Mirko > Mirkec.

Budući da se u Zagrebu slojevi dijalekata miješaju u govoru, normalno je da oba sloja budu prisutna i u nadimcima. U zagrebačkim nadimcima stvarno i koegzistiraju uglavnom dva sustava – kajkavski i štokavski.⁶

Nositelj može imati dva nadimka različitih sustava:

Vuha : Uhati.

Nadimak može biti štokavski:

Vještica, Mješina, Patak, Pješak.

Nadimak može biti kajkavski:

Beli, Pikuša, Picek, Špek, Lojtra.

I nadimak i prezime mogu pripadati istom sustavu:

Medved > Medvedica.

Štokavski se nadimak može supostavljati kajkavskom prezimenu:

prez. <i>Veverec</i>	:	nad. <i>Vjeverica</i>
<i>Patek</i>	:	<i>Ružičasti Patak</i>
<i>Zajec</i>	:	<i>Zec</i>
<i>Belko</i>	:	<i>Bjelkica.</i>

Odnos sredine prema stranom obliku imena, prezimena ili nadimka:

Mogu se promatrati dvije potpuno suprotne tendencije – s jedne strane potenciranje stranog elementa, s druge strane njegovo izbjegavanje,

1. Strani se element potencira dodavanjem stranog sufiksa: u Novoj Gradiškoj *Đulio* postaje *Đulijeto*, u Zagrebu *Paolu* zovu *Paolina*. Da bi se pojačala markira-

⁶ Zapisan je samo jedan čakavski nadimak – *Zvizda*.

nost stranog imena, dodaje se sufiks koji pripada istom sustavu.

2. S druge strane strani se element izbjegava, dolazi do prilagođavanja, usustavljanja:

a. dodavanjem domaćih sufikasa prema prezimenu *Schiebel* nastaju nadimci: *Šajba*, *Šajbica*, *Šibica*, *Šiblica*, isto tako nastaju nadimci:

Leuhart > *Leuhić* Sisak, *Florijan* > *Florek* Zagreb.

Stranom se imenu *Aljoša*, nakon skraćivanja, dodaje tipično nadimačni sufiks *-ac*, nastaje nadimak *Aljac* Zagreb koji se sasvim uklapa u sustav, gubi markiranost izazvanu osjećajem prisutnosti stranog elementa.

b. fonološkom prilagodbom:

U štokavskoj sredini *Cvetko* se zamjenjuje sa *Cvjetić*, a *Čiček* sa *Čičak*.

Nadimak može biti motiviran i načinom govora koji je nekoj sredini stran. To se može promatrati od primjera kada slučajne greške u govoru postaju nadimci (*Čapara*, *Brukseles*), do toga kada stalne osobine nečijeg govora dovode do nastajanje nadimka. Postoji cijeli niz takvih primjera na terenu: žensku osobu u Sisku koja glagolski pridjev trpni tvori drugačije nego njena okolina, tj. prevladavaju oblici na *t*, prozvat će *Potrgata*. U sredini koja razlikuje *č* i *ć* ističe se onaj tko tu distinkciju u svom govoru nema, pa ga zovu *Ćići*. U Sl. Brodu dijete nije moglo reći *kokoš* nego *totoš* pa je dobio takav nadimak — *Totoš*.

Budući da je u nadimcima bitna njihova markiranost, ona se nastoji postići stvaranjem i takvih nadimaka koji su na nekoj razini toj sredini strani. Engleski je od stranih jezika najčešći drugi sustav, i to na cijelom promatranom području. Drugi su strani jezici zastupljeni u mnogo manjoj mjeri, teritorijalno su ograničeniji. U našim su nadimcima prisutna i međudijalektna uplitanja koja su naročito markirana upravo zato što se odmah prepoznaju kao drugi, strani sustav.

Prezime, samim tim što ga nasljeđujemo, čuva starinu, ime je svakako manje neslobodno, ali ipak ograničeno običajima i kodeksima. Nadimak, treći član imenske formule, najslobodniji je među njima i pruža najveću mogućnost jezičnog stvaralaštva.

Summary

THE ELEMENTS OF OTHER LANGUAGES OR DIALECTS IN THE NICKNAMES

The author analyses the elements of other languages or dialects in the nicknames of various Croat speeches. Nicknames usually belong to the same system as the speech off their origin, but markedness as their essential feature can be realized by creating nicknames that are foreign in some of the language levels (lexicology, phonology, word formation).

In the whole explored area English is the most frequent foreign system. Other foreign languages are much less represented, they appear on a more limited territory.

Interdialectal interferences are specially marked because they can be immediately recognized as foreign. There are two opposite tendencies characterizing the attitude of the speakers towards the foreign elements: their exaggerating or avoiding.